

В.М.ПЕКАРЧУК*

КУЛЬТУРА ЕТНОМЕНШИН УКРАЇНИ: ВІДРОДЖЕННЯ Й РОЗВИТОК (1990–2000-ні рр.)

Характеризуються особливості відродження та розвитку культур етнічних меншин, розкрито відповідні аспекти в діяльності самоорганізаційних структур, показано міждержавний рівень культурної співпраці, зміни в етнокультурній ролі традицій, декоративно-прикладного мистецтва та побуту, з'ясовано шляхи розбудови культурно-мистецького життя засобами загальноукраїнських, професійних, регіональних громадських організацій, а також основні напрями збереження та популяризації культурної спадщини етноміношин України.

Ключові слова: етноміношини, культура, традиції, мистецтво, театр, національно-культурне товариство, самодіяльна творчість.

Різноманітний етнічний склад населення України зумовлював здійснення відповідної національної політики. Держава надала перевагу плюралістичним засадам, що сприяло соціальній стабільності. Усі мешканці України на момент проголошення незалежності визнавалися її громадянами, носіями української національної ідентичності. Це – не єдино можлива етнополітична стратегія. Так, наприклад, країни Прибалтики обрали іншу модель, прагнувши відновити чисельність націй шляхом інтеграції меншин навколо власних культур, мов тощо¹. Українська держава у цілому успішно розв'язувала проблему міжетнічних стосунків. Удалося запобігти відкритим конфліктам на етнічному ґрунті. Цьому значною мірою сприяло досягнення взаємодії міжнародного та внутрішнього законодавства. Керуючись положеннями Декларації про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, ухваленої резолюцією №47/135 Генеральної Асамблеї ООН від 12 грудня 2009 р., держава захищала самобутність етноміношин, сприяла реалізації їхніх прав, у тому числі на користування досягненнями власної культури.

Початковим кроком формування нової етнонаціональної політики стало визнання де-юре й де-факто відсутності етнічної гомогенності українського суспільства та вагомості історичного внеску кожної етнічної спільноти країни в її соціальний, економічний і культурний розвиток. У 1991 р. Верховна Рада України ухвалила звернення до представників усіх національностей, в якому констатувалася поліетнічність суспільства, а також вказувалося, що «проголошення незалежності України ніякою мірою не призведе до порушення прав

* Пекарчук Володимир Михайлович – кандидат історичних наук, доцент, науковий співробітник Дніпропетровського університету внутрішніх справ
E-mail: vladimirprkrk@i.ua

¹ Андриченко Л.В. Регулирование и защита прав национальных меньшинств в законодательстве зарубежных стран // Государство и право. – 2002. – №3. – С.85.

людей будь-яких національностей», що «незалежна Україна [...] забезпечить рівні політичні, економічні та соціальні права всіх громадян, повну свободу розвитку всіх національних мов і культур»².

Наступним кроком у цій складній та водночас делікатній сфері формування державної етнополітики стало проголошення 1 листопада 1991 р. Декларації прав національностей України³, в якій деталізувалися й розвивалися основні положення про права національностей та етнічних груп, зафіксовані в Декларації про державний суверенітет України. У документі встановлювався фундаментальний принцип захисту прав етнічних груп як колективних суб'єктів суспільства, гарантувалося забезпечення державою права на формування національних адміністративних одиниць. Однак парадокс полягав у тому, що через відсутність змістовного наповнення дефініції «національна адміністративна одиниця» та відповідної законодавчої бази для цього реалізувати це право вони не могли. Водночас, згідно з декларацією, етнічні меншини України отримали право в місцях свого компактного проживання спілкуватися рідною мовою нарівні з державною в усіх сферах суспільного життя – культурній, освітній, професійній, науковій, інформаційній. Автори документа наголошували, що закони України гарантують усім національностям право на автономію у формі культурного самовизначення – користування й навчання рідною мовою або її вивчення в державних закладах освіти чи національно-культурних об'єднаннях, розвиток національно-культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят, власне віросповідання, задоволення культурно-дозвільних та інформаційних (ЗМІ) потреб, створення національних культурних і навчальних закладів, будь-яка інша діяльність, що не суперечить чинному законодавству. Попри те, що організаційні засади національно-культурної автономії не було вичерпно сформульовані, її форматом на практиці стали національно-культурні товариства, статус яких закріплено у законі України «Про об'єднання громадян».

Система законодавчих актів держави насамперед забезпечувала визнання поліетнічного характеру українського суспільства, підтверджувала право всіх його членів на збереження та популяризацію їхньої культурної спадщини, гарантувала повагу й рівноправну участь осіб, які належали до етноменшин, у всіх сферах життя та допомагала їм в усуненні будь-яких перешкод на цьому шляху, підтримувала атмосферу взаєморозуміння і взаємодії між усіма етнічними компонентами країни, а також визнавала права осіб, які були незаконно депортовані за національною ознакою за межі України, допомагала їхньому поверненню та інтеграції в українське суспільство.

Відродження національних культур відбувалося у руслі динаміки тих змін, що тривали в українському суспільстві і сфері культури в цілому. Після 1991 р. в Україні почалося формування нової культурної інфраструктури, поволі окреслювалася якісно нова культура. Водночас початок 1990-х рр.

² Національні процеси в Україні: історія і сучасність: Документи і матеріали: Довідник: У 2 ч. / За ред. В.Ф.Панібудьласки. – Ч.2. – К., 1997. – С.604.

³ Декларація прав національностей України // Відомості Верховної Ради. – 1991. – №53. – Ст.799.

виявився надто складним періодом у плані подолання викликів зміни суспільного ладу. Культура виявляла неготовність розвитку без щоденної державної опіки, адміністративної та фінансової підтримки. Культура етноменшин за досліджувані роки продемонструвала чималу життєздатність і навіть зуміла закріпитися на скромних, та все ж не маргінальних позиціях на вітчизняному ринку. Вона переживала виклики націєтворення. Відома недоформованість української політичної нації ставила перед нею завдання, що в більшості сусідніх країн переважно були вирішені багато десятиліть тому. Було очевидно, що україномовна національна культура не могла успішно дати собі раду щодо смаків та культурних потреб всього українського суспільства.

На культурне відродження етноменшин політичний вплив мали світові культурологічні процеси, які розвивалися в руслі багатокультурності. Основу її концепції складали принципи відходу від традицій національної культури на користь рівноправного співіснування численних культур різних етнічних груп з їхніми специфічними ідентичностями. В умовах «культурної глобалізації» спостерігалася активізація культурних зв'язків, інтеграція культур.

Важливим чинником розвитку культури етноменшин став загальнонаціональний настрій духовного відродження (законодавчі, суспільні, політичні заходи, пов'язані з відродженням української культури). Зміни в етнічній культурі зазвичай яскраво розкривалися у явищах мистецтва, і навпаки, мистецтво виступало цементуючою базою культури етноменшин. Україна відповідала стандартам захисту прав меншин, визначеним Радою Європи, головною міжнародною організацією, залученою до захисту прав меншин. Культура виступала одним з основних інструментів формування етнічної і національної ідентичності. Українська держава створювала умови для участі осіб, які належали до етноменшин, у культурному житті. Вона координувала баланс культурних інтересів усіх етноспільнот.

Складність шляху України до державної незалежності, суперечливий перебіг розбудови демократичного суспільства в незалежній Україні призвели до еклектичного нашарування у свідомості пересічного українця різних, часом взаємно несумісних світоглядів, а як наслідок – до відсутності у чималій кількості співгромадян глибоких переконань та світоглядних устоїв. Громадяни часто плутаються у тенетах власних ідентичностей, одночасно вважаючи себе, скажімо, і українцем, і слов'янином, і євразійцем, і європейцем, причому національна ідентичність і патріотичні почуття щодо власної країни часто виявляються у них далеко не першорядними. За результатами щорічних моніторингів, що їх проводив Інститут соціології НАН України, національна ідентичність відігравала першорядну роль ледве у половині наших співгромадян.

Упродовж досліджуваних років управління культурною різноманітністю залишалося суттєвою проблемою. У нашій країні практично не було створено ефективних механізмів юридичного захисту інтересів усіх етнічних спільнот, як і правової формули міжетнічного компромісу. Криза стану етнонації полягала у своєрідній автоетнофобії – коли багато українців демонстрували нелюбов до всього українського і бажання за першої ж можливості виїхати за кордон.

Етнічна культура виступала важливим елементом засвоєння етносом власних традицій. Образ традиції як бренду найбільш запитаний в українському суспільстві. Утилітарні цілі визначали ставлення до етнічної традиції як до способу здобуття матеріальних вигод. З одного боку, можна говорити про культурно-етнографічний туризм, розвиток якого приносив помітну і матеріальну, і духовну користь. Програми з розвитку етнокультурного туризму лише починали розвиватися, не було вироблено єдиного підходу до них і серйозного матеріального забезпечення цих програм. З іншого боку, сприйняття традиції як бренду розмивало ті глибинні сенси, які закладені в культурних, етнічно забарвлених константах. У гонитві за яскравішою візуалізацією бренду, у процесі його активного просування втрачалися неререфлексовані, не чітко виражені і такі, що не мали економічної потенції, значущі елементи традиційної культури і ті внутрішні зв'язки, які, власне, і визначали етнічну своєрідність⁴.

Духовно-культурне відродження етноменшин відбувалося в річці реалізації завдань культурно-мистецької політики незалежної держави. Після 1991 р. ця політика вибудовувалася на інших, ніж у радянський час, принципах. На принципи її реалізації впливало кілька чинників. По-перше, державність, реальний суверенітет, який дозволяв забезпечити свободу творчості; матеріально-фінансова підтримка справжніх талантів, творців національно-культурної духовності; активний розвиток нової інфраструктури культурної сфери відповідно до умов ринкової економіки. По-друге, відмова від політики тотального диктату держави у сфері культури. По-третє, складні трансформаційні процеси в усіх сферах українського суспільства, в тому числі в культурі, яка впливала на світоглядну й ідеологічну трансформацію, на згуртування суспільства, виховання національної свідомості, на формування модерної політичної, а не суто етнічної української нації, з сучасною європейською культурою, необхідною для національної самоідентифікації. По-четверте, реформування системи управління галуззю культури, створення механізму правової регламентації втручання держави у культурні процеси, формування правової та економічної бази для діяльності недержавних культурних інституцій, розвиток ринкових структур у багатьох секторах культури⁵.

На початку 1990-х рр. в управлінні культурою етноменшин склалося свого роду двовладдя, тобто відомче дублювання. У 1994 р. Кабінет Міністрів України розглянув питання про вдосконалення системи управління державних органів з питань задоволення культурних потреб етноменшин України. У рішеннях уряду зазначалося, що система управління передбачала наявність двох центрів: Міністерство культури (через спеціальний відділ культур національних меншин та української культури за кордоном), а також культурно-освітній центр «Дружба», котрий займався питаннями розвитку та відродження культур усіх національностей, які проживали в Україні. До цього залучалися галузеві відділи культури управління, відділи театрального, музичного,

⁴ Андрющенко І.О. Концептуалізація етнічної традиції (на матеріалі культури кримських болгар): Автореф. дис. ... канд. культурології. – Сімферополь, 2009. – С.12–13.

⁵ Антонюк О.В. Культурно-мистецька політика в Україні: формування нової парадигми // Часопис Національної музичної академії імені П.Чайковського. – 2010. – №1. – С.129.

образотворчого мистецтва. Міністерство у справах національностей, міграції та культів через відділ національно-культурного розвитку координувало, створювало умови для задоволення духовних і освітніх потреб нацменшин, надавало методичну та практичну допомогу в діяльності національних товариств, асоціацій і інших об'єднань. На думку голови Ради національних товариств України І.Левітаса, Міністерство культури займалося українською культурою, а Міністерство у справах національностей – культурою нацменшин⁶.

Формою співпраці держави і національно-культурних товариств було і державне сприяння проведенню різноманітних фестивалів, конкурсів, національних свят, концертів, днів культури, виставок. Українська держава підтримувала імідж видатних художників, допомагала популяризувати їх творчість як в Україні, так і за її межами. З цією метою проводилася виставкова робота. Традиційними ставали всеукраїнські художні виставки до Дня незалежності України, до Дня художника, «Мальовнича Україна» (в рамках Шевченківського свята «В сім'ї вольній, новій...»), Всеукраїнська виставка творів народного мистецтва. У справі забезпечення культурних потреб етноменшин винятково важлива роль належала органам державної влади і місцевого самоврядування.

Одним із найважливіших серед основоположних принципів етнополітики України був принцип вільного розвитку духовної сфери усіх меншин. Незважаючи на великі труднощі соціально-економічного розвитку, держава усіляко сприяла підтримці етнокультурних потреб національних меншин. І все ж поетапний процес розвитку культур останніх стримувався. Деякі міністерства і відомства неохоче допомагали у здійсненні окремих програм, вбачаючи у них не виправдане дублювання і розпорошення фінансових коштів⁷.

Існуючі принципи і механізми управління культурою все ще були зорієнтовані на традиційну патерналістську модель підтримки культури; впровадження ж нових форм і методів менеджменту, основою яких були ефективна комунікація всіх ланок і рівнів управління та дієвий зворотний зв'язок, відбувалася вкрай повільно. Невиробленість принципів демократії, слабкий розвиток громадянського суспільства призвели до того, що комунікаційний простір України, незалежно від спроб налагодити управління ним, формувався стихійно, за незрозумілими законами. Відсутність ефективної комунікаційної взаємодії між різними недержавними структурами та гілками влади стала причиною нестійкості функціонування влади, непослідовності у проведенні реформ та розбалансованості основних сфер життєдіяльності українського суспільства⁸.

Із проголошенням незалежності розпочалася підготовка кадрів для забезпечення культурних потреб етноменшин. У 1992 р., відповідно до розпорядження уряду, в Київському інституті культури було відкрито спеціальний факультет. За рекомендаціями національно-культурних товариств відбувся

⁶ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.5116. – Оп.19. – Спр.3260. – Арк.73.

⁷ Леонова А.О. Етнокультурна політика України. – К., 1998. – С.74.

⁸ Пекарчук В.М. Управлінський чинник розвитку культурного простору етноменшин: зміни 1990-х – 2000-х рр. // Грани. – 2014. – №10 (114). – С.135.

перший набір. Київський інститут театрального мистецтва імені І.Карпенка-Карого першим почав готувати групи спеціалістів для угорських та єврейських театрів, що працювали в Україні⁹.

У підготовці кадрів для кримськотатарського театру, а також підприємств, пов'язаних із виготовленням виробів декоративно-прикладного мистецтва, важливою залишалася роль просвіти і професійної освіти. Зокрема, вирішення цієї проблеми взяв на себе Кримський інженерно-педагогічний університет, створений 1995 р. У його стінах було відкрито факультет мистецтв, де готували професіоналів – музикантів, художників, майстрів декоративно-прикладного мистецтва¹⁰. Структура мистецької освіти в Україні формувалась протягом тривалого часу і являла собою чітко вибудовану вертикаль – від шкіл естетичного виховання до вищих навчальних закладів¹¹. У 1995 р. у Київському інституті театрального мистецтва імені І.Карпенка-Карого розпочали підготовку спеціалістів для Кримськотатарського музично-драматичного театру.

Часто низький рівень соціально-культурного облаштування етногруп, зумовлений недостатністю матеріальної бази культури, гальмував розвиток, істотно уповільнюючи процеси відродження. Позитивним явищем було щорічне зростання суми видатків, що закладалися у держбюджет на розвиток національних культур: у 2001 р. – 167 тис., у 2002 р. – понад 600 тис., у 2003 р. – 1 млн грн¹². У 1996 р. Кабінет Міністрів України виділив 320 тис. грн на будівництво Берегівського угорського театру імені Д.Ійеша¹³. Щорічно у Державному бюджеті України передбачалися кошти на проведення заходів із задоволення культурних, інформаційних потреб етноменшин.

У досліджувані роки одними із найскладніших залишалися питання фінансування потреб меншин. Якщо в АР Крим з державного бюджету в 2002 р. на розвиток національно-культурних товариств було виділено 300 тис. грн, то в Донецькій області в місцевих бюджетах асигнування на потреби національних меншин протягом останніх років не передбачалися взагалі. Упродовж 1997–2003 рр. із місцевого бюджету Львова не виділялося прямого фінансування для меншин (що зумовлено відсутністю відповідного цільового державного фінансування для забезпечення програм підтримки національних меншин). Щорічно в Одеському обласному бюджеті передбачалися кошти на підтримку культурних програм меншин. Водночас частка витрат обласного бюджету на потреби національних меншин коливалася в середньому від 0,03 до 0,04% від витрат загального фонду. У цифрах це, наприклад, 100 тис. грн, або 0,029% від загальних обсягів бюджету за 2002 р. В обласному бюджеті Чернівецької області також передбачалися кошти для фінансування культурних потреб. Так, у 2002 р. Товариству польської культури імені А.Міцкевича

⁹ ЦДАВО України. – Ф.2. – Оп.15. – Спр.3627. – Арк.163.

¹⁰ Вейсова В.Е. Відродження духовної культури кримських татар (на прикладі театрального і декоративно-прикладного мистецтва 1990–2010 рр.): Автореф. дис. ... канд. культурології. – Сімферополь, 2011. – С.11.

¹¹ ЦДАВО України. – Ф.5116. – Оп.19. – Спр.3353. – Арк.55.

¹² Про підсумки діяльності Міністерства культури і мистецтв України у 2003 р. (оглядово аналітична довідка). – К., 2004. – С.40.

¹³ ЦДАВО України. – Ф.5116. – Оп.19. – Спр.3358. – Арк.65.

було виділено 3400 грн, Товариству румунської культури імені М.Емінеску – 2300 грн, Товариству австро-німецької культури – 200 грн, народному самодіяльному хоровому колективу «Драгою Воді» – 5000 грн для придбання необхідного реквізиту¹⁴. Таким чином, слід зазначити, що фінансування потреб меншин для збереження традицій і розвитку етнічної, культурної самобутності у здійснюваних обсягах було явно недостатнім та передбачало зміни позиції місцевої влади до цього питання.

Культурна спадщина етноменшин виступала потужним засобом згуртування тієї чи іншої спільноти, виховання в неї самосвідомості, національної гідності. В Україні склалася система пам'яткоохоронної справи, яка включала низку організаційних, політико-правових, міжнародних чинників. Вітчизняна нормативна система базувалася на принципах, що містилися в документах міжнародних організацій – ЮНЕСКО, ІКОМ та ІКОМОС, які формували практичну діяльність галузі охорони культурної спадщини. Хартії ІКОМОС використовувались як інструмент розробки законодавства, належного використання фінансів, регулювання питання проведення реставраційних робіт, відтворення пам'яток тощо. Пам'яткоохоронні структури України в основу діяльності покладали конвенцію «Про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності», яка стосувалася системи контролю за переміщенням культурних цінностей за межі держави. Вони керувалися положенням щодо збереження об'єктів загальнолюдського значення (що мали універсальну загальнолюдську цінність) конвенції «Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини».

На основі чинного законодавства та відповідно до міжнародних зобов'язань в Україні було розроблено й упроваджено нормативні акти, що складали основу системи охорони пам'яток у державі. Основним документом, який визначає державну політику в галузі, є закон України «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.)¹⁵, котрий передбачив проведення єдиної державної політики в галузі, визначив особливу відповідальність держави за виявлення, облік, вивчення, реставрацію й охорону культурної спадщини, невідчужуваний характер особливо цінних об'єктів культурної спадщини; забезпечення доступу до них. Затверджений Кабінетом Міністрів України Порядок визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України надав можливість входження об'єктів культурної спадщини етноменшин до даного реєстру та гарантував їх захист.

Позитивним можна вважати принцип формування діяльності пам'яткоохоронної галузі на основі перспективних програм. Основними документами для планування такої роботи у сфері були Загальнодержавна програма збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004–2010 рр., Комплексна програма паспортизації об'єктів культурної спадщини на

¹⁴ Стан дотримання та захист прав національних меншин в Україні: Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – К., 2006. – 93 с. [Електронний ресурс]: <http://www.ombudsman.gov.ua/>

¹⁵ Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8 червня 2000 р. № 1805-III [Електронний ресурс]: <http://zakon.rada.gov.ua>

2003–2010 рр. Програми передбачали запровадження комплексних заходів із охорони пам'яток, проте через політичну нестабільність розгляд і прийняття таких документів постійно відкладалися. Багато положень базових законів мали декларативний характер, що пояснювалося політичними інтересами і відірваністю від реалій суспільно-економічного життя. Поряд з новими підходами законодавство містило багато елементів радянської адміністративної системи¹⁶.

В Україні протягом досліджуваних років надто повільно розв'язувалися проблеми збереження культурної спадщини етноменшин. Мали місце факти руйнування, знищення пам'яток культури й архітектури. У 2005 р. експерти уповноваженого Верховної Ради України з питань людини у АР Крим виявили, що будинок-музей поета-кримчака І.Сельвінського (Сімферополь, пров. Бондарний) було знесено з огляду на старість у середині 1990-х рр. Відбудовні роботи не розпочиналися. Міністерство культури АР Крим навіть не планувало виділення коштів на це. На караїмських цвинтарях – Мангуп і Чуфут-Кале – тривав процес грабіжницьких розкопок і хуліганських погромів. Через відсутність коштів на ці цілі цвинтарі не охоронялися Бахчисарайським державним історико-культурним заповідником. Так само тривав процес природного руйнування пізньосередньовічної «турецької» татарської лазні (Євпаторія, вул. Училищна, 13), а об'єкт не охоронявся, виділення коштів на реконструкцію не планувалося. Вірменська церква з розписами XIV ст. (Феодосія, район Карантин) зазнавала природного руйнування. Храм Трьох вершників – пам'ятка грецької культури XIII ст. (городище Ески-Кермен, Бахчисарайський район) – зазнав руйнування унікальних фресок, об'єкт не охоронявся Бахчисарайським державним історико-культурним заповідником. Набули розголосу події, пов'язані зі стародавнім мусульманським цвинтарем по вул. Будьонного у Бахчисараї, територія якого включена до списку (2004 р.) пам'яток місцевого і національного значення. У 2004 р. Бахчисарайська міська рада прийняла рішення про перенесення з його території ринку. Невиконання цього рішення призвело до ескалації напруженості та громадського протистояння у Бахчисараї. Мали місце проблеми поховання представників меншин. Траплялись випадки, коли всупереч чинному законодавству представникам меншин на окремих цвинтарях не дозволяли ховати своїх померлих родичів, а щодо деяких поховань вчинялися акти вандалізму. У Чернівцях мали місце акти вандалізму, знищення і незаконного продажу надгробних пам'ятників і склепів, зруйнування місць поховання видатних представників меншин.

Приділялась увага проблемі повернення культурних цінностей кримських татар. На вирішення цього питання була спрямована робота II Міжнародної науково-практичної конференції «Кримськотатарські культурні цінності: пошук, атрибуція, проблеми збереження і повернення», що стало підтвердженням циклу семінарів та конференцій про культурні

¹⁶ Андрес Г.О. Охорона культурної спадщини України в контексті світових інтеграційних процесів (друга половина XX – поч. XXI ст.): Автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства. – К., 2009. – С.11.

цінності кримськотатарського народу. Лише в 2008 р. Львівський музей історії релігії передав Бахчисарайському державному історико-культурному заповідникові близько 30 кримськотатарських стародруків. Було видано науково-методичне видання «Покажчик рукописів і стародруків, переданих у 1976 р. з Бахчисарайського історико-археологічного музею до Державної публічної бібліотеки імені М.Салтикова-Щедріна»¹⁷.

Важливим чинником гармонізації української законодавчої бази у сфері захисту культурних прав етноменшин із відповідною європейською законодавчою базою стала ратифікація Україною конвенції ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження, яку було ухвалено 33-ю Генеральною конференцією ЮНЕСКО (2005 р.) у Парижі, набула чинності з 2007 р.

У 1991 р. на державному обліку перебувало 114 450 пам'яток історії, археології та мистецтв. У 1981 р. їх було 66 753. У системі Міністерства культури діяло 23 історико-культурних заповідники та музеїв-заповідників, які створювались на основі комплексів пам'яток і місць, пов'язаних із життям та діяльністю видатних діячів культури¹⁸.

Протягом років незалежності України вдосконалювалися форми забезпечення культурних потреб етносів. Діяльність бібліотек з бібліотечно-обслуговування етнічних громад включала низку заходів: фольклорних національних свят, свят національної кухні, днів національної книги, днів дружби, днів культур, свят національних костюмів, фестивалів фольклору тощо¹⁹. У 2011 р. у 360 бібліотеках України працювали відділи літератури мовами меншин. На їх базі діяли літературні вітальні, клуби за інтересами, відбувалися масові заходи, що популяризували культурну спадщину різних етносів України, їхні мови, традиції й обряди²⁰. За даними Державного комітету у справах національностей та релігій, у відділах літератури мовами етноменшин було представлено 62% від загального фонду літератури, яка містилася у книгосховищах близько 20 тис. масових та універсальних бібліотек України²¹.

У складі багатьох державних бібліотек діяли окремі відділи літератури німецькою мовою, фонди яких налічували понад 5,1 тис. примірників. Вийшло друком 18 книг і брошур німецькою мовою загальним тиражем 30,7 тис. примірників. Різними мовами видавалися газети «Свобода та відродження» (Львів), «Jugend» (Житомир), «Наdejда» (АР Крим).

До послуг росіян було 24 382 масових та універсальних бібліотек, сукупний фонд яких налічував понад 387 млн примірників книжок і журналів, у тому числі понад 240 млн – російською мовою (62%). Упродовж 2001 р.

¹⁷ Поточний архів Міністерства культури (2009 р.). – Листування №14 (96–98). – Спр.3. – Арк.3.

¹⁸ ЦДАВО України. – Ф.5116. – Оп.19. – Спр.3125. – Арк.32.

¹⁹ Пекарчук В.М. Форми забезпечення культурних потреб та популяризації культур етносів України: тенденції 1990–2000-х рр. // Сумська старовина. – №XLIII/XLIV. – Суми, 2014. – С.52.

²⁰ Поточний архів Міністерства культури (2011 р.). – Листування № 12 (510–545). – Спр.24. – Арк.13.

²¹ Разом у розмаїтті: культурно-мистецькі заходи і діяльність національних товариств у рамках оголошеного 2008 р. Роком міжкультурного діалогу в Україні: оглядова довідка / Підгот. Т.Шлепакова [Електронний ресурс]: <http://mincult.kmu.gov.ua>

в Україні у світ вийшло 5411 книг і брошур загальним тиражем 99,1 млн примірників, у тому числі російською мовою – 2024 (37,4%) тиражем майже 51 млн примірників²².

У 2002 р. Польське культурно-освітнє товариство імені А.Міцкевича у Києві, яке налічувало близько 300 членів, організовувало літературну секцію, що згуртувала навколо себе понад 30 осіб. У приміщенні бібліотеки імені А.Міцкевича проводилися літературно-музичні вечори на честь видатних діячів польської та світової культури, таких як А.Міцкевич, Ю.Словацький, Я.Івашкевич та В.Котарбінський²³.

Розвиток ЗМІ етнотеншин значною мірою залежав і від активізації їхньої культурної діяльності. Вихід друкованих органів свідчив про відродження культурного життя. Часописи ставали невичерпним джерелом духовно-культурного забезпечення представників етнотеншин. ЗМІ мали за мету публікацію матеріалів про культуру, побут етносів, демонстрували прагнення взяти участь у процесі етнокультурного відродження.

У ЗМІ етнотеншин удосконалювалися технології подачі матеріалів, присвячених багатогранному культурному життю. Широту проблематики, актуальність друкованих матеріалів яскраво демонстрували їхні рубрики. Вони промовисто свідчили про розмаїтість процесів, що протікали в духовному житті етносів, зміни в їхніх запитах та інтересах. Більшість рубрик мала інформативний характер.

Так, добірка матеріалів до рубрики «Всі ми діти твої, Україно» газети «Єврейські вісті» знайомила читачів із подіями культурного життя євреїв та сусідніх меншин України. Орган подавав інформацію про події єврейського життя, що публікувалися в інших (неєврейських) виданнях у багатьох регіонах України. Передруки вміщувалися в рубриці «Голоси наших друзів» із зазначенням першоджерел. Газета «Шофар» мала такі рубрики: «Хроніка нашого життя», «Із офіційних повідомлень», «У пресі промайнуло повідомлення», «Укрінформ повідомляє», інформаційні бюлетені «Сторінками єврейської преси України», «Новини єврейського суспільного життя», Бюлетень європейського єврейського конгресу «Голос громад». «Німецький канал» подавав матеріали в рубриках: «Актуальне інтерв'ю», «Прес-служба НК», «Інформація», «Прес-служба Українсько-німецького фонду повідомляє», «Новини+інформація», «Новини», «Сторінками німецької преси», «Возз'єднання Німеччини», «П'ять років німецької єдності», «Німці Америки», «Товариство німців України "Відергебург"», «Міждержавне об'єднання німців колишнього СРСР (МОН)»; «Пізні переселенці» та «Переселенці» (необхідна інформація для тих, хто переїздить на постійне місце проживання до Німеччини, розповіді про життя вихідців із СНД у Німеччині)²⁴.

²² Вавринчук М.П. Етнополітична безпека в системі національної безпеки України на етапі сучасного державотворення. – К., 2009. – 288 с.

²³ Федоренко О. Історична пам'ять як фактор розвитку українознавства та становлення національної системи освіти // Українська освіта у світовому часопросторі: Матеріали III Міжнародного конгресу. – Кн.1. – К., 2009. – С.334.

²⁴ Колісник Ю. Преса національних меншин України в умовах становлення демократії (1992–1997 рр.). – Л., 1999. – С.18–19.

У розвитку культур етноменшин велику роль відігравали зв'язки з етнічною Батьківщиною та країнами походження. В Україні створювалися умови для задоволення таких прагнень. Це мало велике значення для налагодження неформальних відносин між державами. Меншини мали можливість отримувати певну допомогу в розвитку своєї національної культури, засобів масової інформації рідною мовою. Цими можливостями активно користувалася значна кількість громадських організацій етноменшин. Етноси, які проживали на Криму – росіяни, білоруси, німці, вірмени, болгары, греки, чехи, – мали широкі зв'язки як з урядовими органами різного рівня, так і з дипломатичними представництвами своєї історичної Вітчизни в Україні. Поляки підтримували зв'язок через відповідні посольства. Кримські татари широко співробітничали з діаспорами за кордоном.

Україну з державами – історичними Батьківщинами етносів об'єднувала спільна культурна спадщина. Робилися спроби раціонального використання її в ім'я подальшої співпраці, партнерства, розвитку взаємин у галузі спільної спадщини, призначення її для реальних потреб. Загалом успішною у цьому напрямі була співпраця України й Польщі. Специфіка історичної взаємодії створила всі соціокультурні передумови для інтеграції української і польської культур у контексті світових мистецьких процесів, що знайшло відбиток у налагодженні творчо-мистецьких осей Львів – Краків, Київ – Варшава, Одеса – Варшава. Мистецька спадщина ставала важливим аспектом інтелектуальної й духовної єдності, яка за різних історичних умов була гарантом розвитку культурної взаємодії. Національно-культурні товариства, своєю чергою, сприяли встановленню контактів етнічних груп з історичною Батьківщиною. Налагоджувалися творчі зв'язки, реалізовувалися спільні культурно-мистецькі проекти. В Україні національно-культурні товариства суттєво сприяли посиленню міжетнічної взаємодії. У 1999 р. у дні святкування єврейської культури товариство «Русь» організувало концерт «Єврейська нота в російській культурі», провело вечір російсько-єврейської дружби²⁵.

Ефективним механізмом налагодження зв'язків етносів з історичною Батьківщиною були мішані комісії. У Закарпатській області помітною стала участь у цьому процесі ряду українсько-угорських, українсько-словацьких і українсько-румунських комісій із питань забезпечення прав національних меншин, до складу яких входили лідери національних організацій – Демократичного союзу угорців України, Товариства угорської культури Закарпаття, просвітницької організації «Сволок Словенска». Крім того, тісні зв'язки меншин зі своїми історичними Батьківщинами встановлювалися й підтримувалися через посольства і генеральні консульства цих країн в Україні, у тому числі в Ужгороді, через урядові структури, громадські організації, благодійні фонди, органи місцевого самоврядування, за допомогою родичів, знайомих, колег по роботі. Фінансова підтримка угорців Закарпаття здійснювалася через спеціальні державні фонди Угорщини. Зокрема, діяльність громадських організацій підтримувалася Фондом Д.Ійеша, на

²⁵ Діяльність національно-культурних товариств в Україні на сучасному етапі [Електронний ресурс]: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf>

утриманні якого перебувала також угорськомовна преса. Фонд при міністерстві культури Угорщини підтримував розвиток культури, підготовку і видання книжок. Щорічно в такий спосіб на допомогу етнічній громаді виділялося близько 200 млн форинтів²⁶.

Позитивним чинником розвитку етнонаціональної сфери було створення умов та надання можливості представникам різних національностей відроджувати та зберігати свою етнічну самобутність, культуру, традиції, звичаї й обряди. Водночас значне кількісне зростання громадських організацій з різним статусом, які не об'єднували представників однієї національної меншини, здебільшого призводило до низької ефективності їх роботи, відсутності координації зусиль і концентрації матеріальних і фінансових ресурсів, необхідних для збереження і відродження етнічної самобутності. Національно-культурні товариства нерідко виступали у формі асоціацій (Всеукраїнська асоціація болгарських національно-культурних товариств), рад (Чеська національна рада України), спілок (Демократична спілка угорців України), альянсів (Християнсько-демократичний альянс румунів), земляцтв (Естонське земляцтво в Україні), культурних центрів, громад, клубів тощо.

В Україні діяло близько 1160 організацій етнічних меншин. У 2011 р. органами юстиції України зареєстровано 1458 громадських організацій національних меншин, з яких 44 мали всеукраїнський статус. За даними облдержадміністрацій, здійснювали свою статутну діяльність 1268 таких організацій²⁷. Найбільшими серед громадських організацій етнічних меншин були Рада національних товариств України, Асоціація національно-культурних об'єднань України, Конгрес національних громад. У цілому громадські організації меншин були досить різними за формою: асоціації, спілки, земляцтва, федерації, ради, конгреси тощо.

На першому етапі національно-культурні товариства як у центрі, так і в регіонах включалися у процес відновлення мовно-культурної мозаїки багатонаціональної України, працювали над вирішенням завдань збереження етнічної самобутності, створення радіо- та телепрограм, присвячених життю етнічних громад, їх національним традиціям, заснуванням силами національно-культурних товариств або за їх ініціативою аматорських і професійних творчих колективів, проведенням різного роду культурних заходів – фестивалів, національних свят. У результаті співпраці з органами державної влади й місцевого самоврядування було створено 227 театрів і театральних груп, 338 танцювальних колективів, 343 хорових колективи, 258 музичних ансамблів²⁸. Упродовж досліджуваних років розширювалися форми впливу національно-культурних організацій на суспільні інститути. Вихідним їх

²⁶ Стан дотримання та захист прав національних меншин в Україні: Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – К., 2006. – 93 с. [Електронний ресурс]: <http://www.ombudsman.gov.ua/>

²⁷ Поточний архів Міністерства культури (2011 р.). – Листування №12 (510–545). – Спр.24. – Арк.8.

²⁸ Лойко Л.І. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність. – К., 2005. – С.634.

положенням ставало формування громадської думки, в тому числі і шляхом популяризації власної культури.

Культурно-мистецькі організації етноменшин здебільшого розвивались у складних господарчих умовах. Для багатьох національно-культурних товариств властивими були матеріальні труднощі, відсутність приміщень. Характерною рисою ставала відсутність фіксованого членства в цих товариствах. На початку 1990-х рр. культурні товариства етноменшин фінансувалися головним чином із державного бюджету. Надалі ситуація змінювалася, зростала частка у надходженнях від приватних осіб, донорських громадських організацій тощо. До того ж більшість великих національно-культурних організацій отримували фінансову допомогу від етнічної Батьківщини, міжнародних фондів та меценатської підтримки. Упродовж 1990–2000-х рр. товариства набували різних форм – від переважно етнографічних, культурних товариств на початку свого становлення до багатофункціональних об'єднань громадсько-політичного спрямування. Горизонтальне урізноманітнення та зростання кількості організацій привело до вертикальної структуризації²⁹.

Після проголошення незалежності в Україні склалися передумови до розвитку професійного культурно-мистецького життя етноменшин, розширювалася його інфраструктура. Активізувалися форми театральної, мистецької та виставкової діяльності. Театральне мистецтво етноменшин, з одного боку, виступало різновидом «чистого», тобто професійного мистецтва, а з іншого – різновидом самодіяльно-розважального мистецтва, яке непрофесійне, але нерідко високоякісне й артистичне. У театральній діяльності етноменшин склалась низка традицій використання різноманітних жанрів: драми, комедії, трагедії, трагікомедії; постановка п'єс різних авторів; постановка спектаклів різними мовами; використання сценічного досвіду інших народів; благодійні покази спектаклів.

Українська держава регулювала відносини в галузі театру і театральної справи шляхом формування державної політики у цій сфері, створення умов діяльності та розвитку театрів. Основними напрямками були: підтримка новаторських підходів, підвищення вимог до змістовності з метою зростання національно-культурного значення мистецької діяльності та стимулювання театральної галузі до творчого розмаїття; заохочення розвитку театрального мистецтва й активна підтримка кращих зразків професійної творчої діяльності; підтримка та розвиток мережі театрів; інтеграція українських театрів у міжнародний театральний процес; зміцнення матеріально-технічної бази театрів³⁰.

В Україні за період незалежності розпочала творче життя низка народних професійних і аматорських музичних етнічних колективів. У 2008 р. діяло близько 2000 професійних театральних, музичних і фольклорних колективів.

²⁹ *Комар Я.В.* Національно-культурні товариства як прояв сучасного національного відродження (на прикладі болгар України та Молдови) // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]: Серія «Історія». – Т.104. – Вип.91. – Миколаїв, 2009. – С.113–118.

³⁰ Реалізація державної політики у галузі культури: аналітичний звіт Міністерства культури і туризму України за 2007 р. – К., 2008. – С.14.

Серед них – Кримськотатарський театр із Сімферополя (АР Крим), Угорський театр імені Д.Йєша, що в Береговому Закарпатської області, польський народний театр зі Львова, а також циганський музично-драматичний театр «Романс», розташований у Києві. Створений у 1993 р. він став першим і єдиним в Україні професійним циганським театром, що працював у жанрах музичної драматургії, класичного романсу і національного фольклору. Його беззмінний керівник – народний артист України І.Крикунов. Театр одержав статус державної установи культури³¹.

Етнокультурні інтереси росіян України задовольнялись якнайбільше. З року в рік зростало число культурно-мистецьких акцій, присвячених творчості російських митців, письменників, загалом культурі Росії, що постійно відбувалися у Києві та інших містах і регіонах України.

Наявність в Україні великої кількості українських за підпорядкуванням, але російських за мистецьким спрямуванням драматичних професійних театрів створювала передумови до активізації російсько-українського культурного співробітництва. Дані театральні колективи одержували всіляку матеріальну підтримку з боку Російської Федерації.

У 1991 р. із 73 професійних театрів Міністерства культури УРСР російських було 16, а з 118 театрів-студій – 94³². Російська культура практично безперешкодно розвивалась в АР Крим. У 2003 р. з чотирьох державних театрів два – Російський академічний драматичний театр імені М.Горького і Республіканський ляльковий театр – здійснювали свою роботу російською мовою цілковито, два – Державний український музично-драматичний і Державний кримськотатарський музично-драматичний театри – частково³³.

Народний вокально-хореографічний ансамбль «Словенка» було створено 1992 р. на базі Середнянської дитячої школи мистецтв Ужгородського району Закарпатської області. Художнім керівником колективу став викладач вокально-хорового відділу Середнянської ДШМ С.Симочко. Репертуар «Словенки» складався з вокально-хореографічних композицій на словацькому фольклорному матеріалі, словацьких народних танців, закарпатських народних пісень, духовних творів для жіночого хору. Твори, які використовувалися під час формування репертуару, переважно побутували у місцевості Земплін (Східна Словаччина), в Ужгородському районі, де компактно проживали словаки (в тому числі й у Середньому). Використовувалися як обробки місцевих композиторів, так і твори, зібрані під час польових експедицій та оброблені керівниками «Словенки». У різний час із колективом працювали (на запрошення) хореограф Й.Буріч (Братислава, Словаччина), заслужені працівники культури І.Пастеляк та М.Шютев (Ужгород), які створили вокально-хореографічні композиції «Міслі, мілій, міслі» (Й.Буріч), «Танець рада мам» (І.Пастеляк), «А я така чарна» (М.Шютев) та ін. «Словенка» активно співпрацювала з обласною культурно-освітньою організацією «Матіца Словенска» на Закарпатті

³¹ Гончарук О. Нам 15 років! (8 квітня, у Міжнародний день циганів, унікальний циганський музично-драматичний театр «Романс» святкував свій день народження) // Вечірній Київ. – 2008. – 10 квітня.

³² ЦДАВО України. – Ф.5116. – Оп.19. – Спр.3128. – Арк.69.

³³ Міжнаціональні відносини в Україні: стан, тенденції, перспективи. – К., 2004. – 584 с.

(голова – Й.Гайніш). Із 1999 р. щорічно у травні проводився обласний конкурс словацької народної пісні «Золотий соловей». Метою його проведення було збереження словацьких народних традицій, узагальнення і вивчення передового досвіду роботи із словацьким пісенним фольклором. Ансамбль «Словенка» брав участь у культурній програмі Міжнародного фестивалю «Народне багатство словаків» (1996 р.), Міжнародних фестивалів словацької молоді (Мартін, Словаччина, 1995, 1998, 2001 та Високі Татри, Словаччина, 2007 рр.), Днів закордонних словаків (1997, 1999, 2000 рр.), Підполяньського фестивалю (Детва, 2002, 2003, 2004, 2006 рр., Словаччина), «Другі дзвони Маковицької струни» (Пряшів, Словаччина, 2005 р.), «Земплінські фольклорні славності» (Михаловце, Словаччина, 2005 р.), де представляв творчість словаків України. «Словенка» – учасник творчих звітів Закарпатської області у національному палаці «Україна» (1999, 2001, 2004 рр.), творчого звіту Закарпатської області у приміщенні Закарпатського обласного музично-драматичного театру (грудень 2009 р.), культурно-мистецької акції «Київ Золотоверхий єднає» (2002 р.), фестивалів «Усі ми діти твої, Україно!» (1998, 2001, 2003 рр., Київ). У березні 2002 р. ансамбль «Словенка» став лауреатом 1-ї премії Всеукраїнського фестивалю-конкурсу «Українська родина-2002» (Київ), того ж року відзначив своє 10-річчя. У грудні 2005 р. колектив отримав відзнаку Міністерства культури і туризму України в номінації «Кращий аматорський колектив художньої самодіяльності національних меншин України» й диплом всеукраїнського свята «Сузір'я дружби». Керівник «Словенки» С.Симочко нагороджена подякою Кабінету Міністрів України та почесною грамотою Міністерства культури України³⁴.

У нашій країні внаслідок підтримки держави та діяльності національно-культурних товариств активно відроджувалися самодіяльні форми етнічної творчості. На 1993 р., за даними Міністерства культури України, уже діяло близько 630 колективів і гуртків художньої самодіяльності³⁵. У 1998 р. функціонувало близько 1150 колективів художньої самодіяльності, музичних та фольклорних колективів, створених при національно-культурних товариствах, зокрема, 107 театрів, 292 хорових колективи, 277 танцювальних ансамблів, 233 музичних ансамблі³⁶.

У 2008 р. в Україні загальна кількість аматорських театрів, театрів-студій, театральних груп етноменшин становила 393, аматорських хорових колективів – 910³⁷. У 2010 р. культурно-мистецькі потреби етноменшин задовольняли 2700 аматорських театральних, музичних і фольклорних колективів³⁸.

У 2000-х рр. функціонувала розгалужена мережа закладів культури, що сприяли збереженню і розвитку духовної культури і традицій румунської

³⁴ Ленарт Л. Народний вокально-хореографічний ансамбль «Словенка»: Етапи становлення та розвитку [Електронний ресурс]: <http://centerkultur.xtreemhost.com>

³⁵ ЦДАВО України. – Ф.2. – Оп.15. – Спр.3628. – Арк.218.

³⁶ Архів Верховної Ради України. – Ф.1. – Оп.22. – Спр.6237. – Арк.3.

³⁷ Вавринчук М.П. Етнополітична безпека... – С.123.

³⁸ Про стан задоволення національно-культурних, мовних, освітніх потреб національних меншин України: Інф.-аналіт. матеріали, підгот. Держкомнацпрелігій на 01.12.2010 р. [Електронний ресурс]: <http://kompravlud.rada.gov.ua/>

національної меншини. У населених пунктах Чернівецької області, в яких проживали етнічні румуни, діяло 95 румунських аматорських театрів, театрів, дитячих художніх шкіл, 100 танцювальних колективів, 82 музичних ансамблі³⁹. На 2009 р. в Україні нараховувалося 63 будинки культури, 6 мистецьких румунських шкіл⁴⁰.

Національно-культурні товариства чимало уваги приділяли питанню організації і проведення культурно-мистецьких заходів у освітніх установах. У рамках Угоди про співробітництво між Чернівецькою областю та Шльонським воєводством Республіки Польща було передбачено проведення обміну делегаціями школярів та студентів, передовим педагогічним досвідом із загальноосвітніми навчальними закладами сусідньої країни. Спільно з обласним Товариством польської культури імені А.Міцкевича учні Чернівецької гімназії №3 готували і проводили заходи, присвячені вшануванню визначних особистостей польської культури. Традиції, звичаї, фольклор вивчалися в рамках проведення районних та обласних турів Всеукраїнського фестивалю дитячої та юнацької творчості «Чисті роси», Всеукраїнського фестивалю хорового мистецтва «Співає юність України». У 2010 р. у Заставнівській гімназії побувала делегація з Лідзбарського повіту Польщі, що представляла ліцей м. Орнета. До її складу увійшли заступник директора ліцею, 20 старшокласників, учителі фізики, англійської, російської мов. Між сторонами було підписано угоду обміну учнівськими делегаціями з метою ознайомлення з історією, культурою та традиціями українського і польського народів. Зразковий ансамбль пісні і танцю «Червона калина» Чуньківського НВК Заставнівського району у складі 16 учнів, 8 учасників оркестрової і хорової груп та 3 супроводжуючі взяли участь у ХХІ Міжнародному фольклорному фестивалі «Буковинські зустрічі», який відбувався в містах Ястров'є та Піла Республіки Польща. У ході поїздки делегація учнів і вчителів мали змогу обмінятися досвідом роботи, ознайомитися з системою освіти обох сторін, а також з пам'ятками історії та культури⁴¹.

Одним із вагомих проявів мистецького життя етноменшин було проведення престижних конкурсів, фестивалів. Зростала також їх мистецька вартість, частішими ставали відкриття нових імен, обдарованої, талановитої молоді. Відзначення національних свят виховувало почуття причетності до важливих подій, що відбувалися на історичних Батьківщинах, формували етнічну свідомість⁴². Важливою подією у функціонуванні народної культури етноменшин України були регіональні фестивалі народної творчості. Фестивальний рух сприяв ознайомленню з культурою сусідніх держав.

Етнічне театральне мистецтво Одеси репрезентувалося самодіяльними або ж напівпрофесійними театральними студіями. Тут працювала

³⁹ Пилипенко Т. Окремі аспекти українсько-румунських відносин в сучасних умовах // Форум націй. – 2009. – №4.

⁴⁰ Скляр А.В. Питання забезпечення прав національних меншин як приклад асиметричності взаємин у двосторонніх відносинах між Україною та Румунією [Електронний ресурс]: www.vu-zlib.com

⁴¹ Довідник міжетнічної толерантності / За ред. А.М.Круглашова. – Чернівці, 2011. – С.162–163.

⁴² Ішуніна Н. Етнокультурне відродження греків України: київське грецьке товариство «Еллада» // Етнічна історія народів Європи. – 2000. – №4. – С.82.

молодіжна студія «Лейцонім» (керівник – С.Імас), театр «Гевел геволім» (керівник В.Бассель), музичний театр «Мігдаль Ор» (керівник – К.Верховська), дитячий театр «Анавім» (керівник – Р.Ушакова)⁴³. Мистецтво етноменшин виступало цементуючою основою для розвитку відповідного культурного простору. І навпаки, еволюція і трансформація етнічної культури яскраво розкривалися в явищах мистецтва⁴⁴.

Музичне мистецтво традиційно мало величезний ідентифікаційний потенціал. Воно втілювало динаміку людських почуттів, здатність творчого осмислення дійсності від емоційного сприймання до широких філософських узагальнень. У творах етнічного музичного мистецтва передусім розкривалися характери, почуття, погляди людей і через них – суть громадського життя тієї або іншої історичної епохи та етнічної групи⁴⁵.

Театри етноменшин відігравали низку функцій: пізнавально-естетичну, виховну, соціально-організаційну, утилітарну. Ступінь вираженості функцій на різних етапах розвитку культури залежав від рівня демократизму соціальної системи, політичного режиму, а також ступеня зрілості цих видів мистецтва. На змістовне наповнення функцій накладали відбиток національні традиції і звичаї. Отже, протягом досліджуваних років у духовному житті етноменшин зростала роль традиційних форм культури. Ключова роль у цьому процесі відводилася народним календарним звичаям, ритуалам, обрядам, усній народній творчості. Виразником етнічності дедалі більше ставав традиційний побут, ремісництво.

⁴³ Овчаренко Т.С. Культурологічні аспекти еволюції єврейського театру в Україні: Автореф. дис. ... канд. культурології. – Х., 2009. – С.12.

⁴⁴ Кди́рова І.О. Музичне мистецтво національних меншин України за роки незалежності // Наукові записки: Серія «Мистецтвознавство». – 2011. – №1. – С.27.

⁴⁵ Там само.

Based on the study presented a wide palette of historical facts, analytical materials, scientific arguments copyright conclusions attempt to display the features of revival and development of culture of ethnic minorities, reveals aspects of culture in the same organizational units shown interstate cultural cooperation level, changes in the role of ethno-cultural traditions, decorative-applied art and life. The ways of building cultural-artistic life means all-professional, regional NGOs, as well as key areas of preservation and promotion of cultural heritage ethnic minorities Ukraine.

Keywords: culture, ethnic minorities, traditions, arts, theatre, national-cultural society, amateur creativity.

